

Kalle Puolakka

Pätevä johdatus

Johdatus musiikkifilosofiaan. Toim. Erkki Huovinen & Jarmo Kuitunen. Vastapaino, Tampere 2008. 308 s.

Musiikkiin liittyvät filosofiset kysymykset ovat viime aikoina herättäneet kasvavaa kiinnostusta. Musiikin filosofia on vähitellen syrjäyttänyt kirjallisuuden filosofian analyttisen estetiikan keskeisimpänä osa-alueena, ja analyttisen estetiikan ulkopuolella kiinnostus esimerkiksi Theodor Adornon musiikkia koskevaa ajattelua kohtaan on edelleen vahvaa. Erkki Huovisen ja Jarmo Kuitusen toimittama *Johdatus musiikkifilosofiaan* pureutuu tässä mielessä ajan-kohtaiseen aiheeseen, ja se pystyy luomaan mielekkäämmän ja systemaattisemman johdatuksen musiikin filosofian laajaan ongelmakenttään kuin muutama vuosi sitten ilmestynyt Alfonso Padillan ja Juha Torvisen toimittama *Musiikin filosofia ja estetiikka* (2005).

Tooksen kirjoittajat koostuvat toisaalta musiikista kiinnostuneista filosofeista ja toisaalta filosofiasta kiinnostuneista musiikkitieteilijöistä. Toimittajien mukaan musiikin filosofian ja musiikkitieteen keskusteluyhteys tyrehtyy tavallisesti siihen, että musiikin filosofiassa vallitseva tapa puhua musiikista näyttäytyy musiikkitieteilijöille epäspesifinä, kun taas musiikin filosofit eivät puolestaan usein hallitse musiikkiteoreettista terminologiaa. Johdatuksen ohella kirjan tavoitteena onkin tarjota rakennusaineita musiikkitieteen ja musiikin filosofian välillä vallitsevan kuilun ylittämiseen. Seikkaperäisimmin musiikin filosofian ja musiikinteorian välisiä kytköksiä

kirjassa tarkastelee Erkki Huovinen päätösartikkelissaan.

Miten värähtelevä ilma saa tämän kaiken aikaan?

Kuten toimittajakin teoksen johdannon aluksi toteavat, musiikissa vaikuttaa perustasolla olevan kyse yksinkertaisesta ilmiöstä: ilman tietynlaisesta värähtelystä. Tästä huolimatta jo musiikin tarkempi määrittäminen on osoittautunut vaikeaksi, toisin sanoen siihen vastaaminen, miten musiikki eroaa muista ympäristössämme esiintyvistä äänistä.

Musiikin filosofisen kiinnostavuuden voidaan nähdä piilevän siinä, että ilmiön tietynlaisuudesta yksinkertaisuudesta huolimatta musiikki vaikuttaa ihmisiin voimakkaasti. Musiikin filosofian yhtenä tärkeimpänä tehtävänä on selittää, miten musiikki voi vaikuttaa tällä tavoin. Yksi selitys, jolla on pitkät Platonin ulottuvat historialliset juuret, selittää musiikin vaikuttavuuden kytkemällä sen vahvasti yhteen tunteiden kanssa: musiikin vaikutus perustuu siihen, että musiikki kykenee ilmaisemaan inhimillisiä tunteita. Ajan myötä kytkös tunteiden ja musiikin välillä on kuitenkin osoittautunut monimutkaisemmaksi kysymykseksi. Keskeiseksi ongelmaksi on muodostunut se, miten abstrakteista äänistä koostuva musiikkiteos, jolla ei ole minkäänlaista semanttista tai kuvauksellista sisältöä, kykenee ilmaisemaan tunteita.

Elina Packalén esittelee artikkelissaan historiassa esiintyneitä käsityksiä musiikin ja tunteiden välisistä suhteista päätyen analyttisen mu-

siikin filosofian nykyiseen keskusteluun. Nykykeskustelussa musiikin kykyä ilmaista tunteita on selitetty musiikillisten rakenteiden ja esimerkiksi ihmisten liikkeiden, eleiden ja ilmeiden ja niihin assosioituvien tunnetilojen välillä vallitsevien yhtäläisyyksien kautta. Suurin erimielisyys kahden vallitsevan nykykannan, ns. emotivismin ja kognitivismin välillä koskee sitä, toimiiko musiikin kuulijassa herättämä tunnetila välttämättömänä ehtona musiikin kyvyille ilmaista tunteita. Packalénin esittely on perusteellista ja selkeää, mutta ainakin analyttisesti suuntautuneempi lukija toivoisi vahvempaa kirjoittajan ääntä. Packalénin kyllä nostaa esille molempien kantojen suurimpia ongelmia, mutta hän ei kuitenkaan arvioi niiden vakavuutta, ja lukijalle jää epäselväksi, kumpaa kantaa Packalén itse pitää vakuuttavampana. Toisaalta nykykeskustelun systemaattisuus historiallisten hahmojen esittämiin huomioihin nähden ei oikein piirry kirjoituksessa esille; Descartesin lopulta suhteellisen jäsentymättömät pohdinnat musiikin kyvystä herättää tunteita esitetään samanarvoisina Derek Matraversin emotivistisen kannan kanssa, joka on kuitenkin muotoutunut hyvin erilaisessa kontekstissa ja käynyt toisenlaisen kriittisen mankelin läpi kuin edellisen kanta.

Musiikkiteos ja teknologia

Siinä missä Packalén käsittelee artikkelissaan musiikkiin liittyvää ongelmaa, joka on kiinnostanut filosofeja kautta aikojen, Markus

Mantere pohtii kirjoituksessaan maailmaa yhä enemmän hallitsevan teknologisoitumisen vaikutusta musiikin kuuntelemiseen ja musiikkiteoksen määrittymiseen. Mantereen musiikin medioitumista koskevan analyysin lähtökohtana toimii Walter Benjaminin näkemys taideteokseen liittyvästä 'aurasta' ja sen katoamisesta teoksen teknologisen uusintavuuden myötä. Mantereen mukaan teknologian mahdollistama musiikkiteoksen esiintyminen ajasta ja paikasta irrallaan pakottaa hylkäämään sellaisen käsityksen, jonka mukaan olisi jonkinlainen "tässä ja nyt" -tila, jossa musiikki autenttisimmillaan tapahtuisi. Mantere syventää medioitumisen vaikutuksia koskevaa analyysiansä Adornon näkemyksellä kulttuuriteollisuudesta, joka tuo esille teknologiseen uusintavuuteen liittyviä uhkia, esimerkiksi sen, miten levytysten myötä musiikki on vaarassa fetisoidua markkinoiden lakien hallitsemaksi tuotteeksi.

Mantereen pohdintoihin on helppo yhtyä, mutta tästä huolimatta hänen artikkelinsa ei ole ongelmaton. Jää nimittäin epäselväksi, minkälainen näkemys musiikkiteoksesta siinä lopulta katsotaan riittämättömäksi. Mantere esimerkiksi esittää, että "perinteisessä taidemusiikin teoskäsityksessä" ei oteta huomioon medioitumisen vaikutusta musiikkiteoksen luonteelle (135), ja jatkaa toteamalla, että medioitumisen ilmiön myötä kyseenalaistuu "koko perinteisen estetiikan ajatus siitä, että taideteoksella on jokin stabiili olemus" (146). Herää kysymys, minkälaisesta ajattelutavasta perinteinen estetiikka oikein koostuu ja keiden nimiin sen keskeinen sisältö voidaan lukea?

Mantereen artikkelin sijoittuminen Packalénin toisen, musiikkiteoksen ontologiaa käsittelevän artikkelin jälkeen antaa ymmärtää, että musiikin kuluttamisessa ja vastaanotossa medioitumisen myötä tapahtuneet muutokset kyseenalaistavat nimenomaan ontologisen ky-

symyksenasettelun mielekkyyden. Teknologian tarjoamien erilaisten uusintamahdollisuuksien myötä ei toisin sanoen ole enää mielekästä etsiä sellaista stabiilia objektia, jollaista musiikin ontologiasta kiinnostuneet etsivät ja johon autenttinen musiikkiteos voitaisiin palauttaa.

Näin vahvaa haastetta medioitumisen ilmiöstä tuskin voidaan kuitenkaan johtaa. Ensinnäkin koko ontologisen kysymyksenasettelun lähtökohtanahan toimii se, miten musiikkiteoksen esiintymät voivat *erota* toisistaan paikoitellen vahvistikin mutta silti olla saman teoksen esiintymiä. Toiseksi, kuten Packalén omassa artikkelissaan huomauttaa, analyttiset musiikin filosofit ottavat huomioon sen, että eri tavoin tehdyt ja eri esityskäytäntöihin kuuluvat teokset noudattavat erilaisia teosontologioita.

Soittotunnilta historian utopioihin

Marja Heimonen ja Heidi Westlund tarkastelevat artikkelissaan musiikkikasvatuksen filosofiaa, jossa suomalaiset ovat viime aikoina tehneet kansainvälisestäkin merkittävää tutkimusta. Artikkelinsa aluksi he osoittavat, miten keskustelun painopiste on siirtynyt viime aikoina esteettisen musiikkikasvatuksen perinteestä "praksialistiseen" näkemykseen, jossa korostetaan musiikkiin liittyvien käytäntöjen, kuten soittamisen, kasvatuksellista merkitystä kuulijassa heräävän kokemuksen sijaan. Heimosen ja Westlundin mukaan pragmatisti John Deweyn ajatukset täydentävät praksialistista positiota esimerkiksi tarjoamalla rikkaamman kuvan siitä, millaisia ehtoja ihmisten välisten toimintamuotojen on täytettävä, jotta niiden voidaan sanoa muodostavan todellisen sosiaalisen yhteisön. Harmillinen puute Heimosen ja Westlundin artikkelissa ainakin estetiikan tutkijan näkökulmasta on se, että

he eivät systemaattisesti käsittelemällä tavalla Deweyn esteettisen kokemuksen käsitteen on katsottu tarjoavan uudenlaisen mahdollisuuden tarkastella kuulijan kokemuksen asemaa musiikkikasvatuksessa.

Matti Huttunen maalaa oppineessa artikkelissaan kirjan kirjoittajista suurimmalla pensselillä. Huttunen ottaa musiikin filosofiaan historianfilosofisen näkökulman ja puolustaa ennen kaikkea spekulatiivisia historian filosofioita analyttisen kritiikin edessä. Hänen mukaansa spekulatiivisilla musiikin historioilla, joihin hän lukee esimerkiksi Richard Wagnerin pohdinnat tulevaisuuden musiikkidraamasta, tulisi olla osuus musiikin historian kirjoituksessa, koska ne ovat vaikuttaneet tuon historian muotoutumiseen sekä ylipäänsä musiikkiteiteilijöiden historiallisen tietoisuuden syntyyn. Huttunen esittää, että spekulatiivisilla näkemyksillä musiikin historian luonteesta ja suunnasta on ollut keskeinen osuus ennen kaikkea musiikin historian murroskohdissa. Yhtenä esimerkkinä hän antaa Adornon esittämän atonaalisen musiikin puolustuksen, joka kytkeytyy yhteen monien tämän filosofiaan kuuluvien yhteiskunnallisten pyrkimysten kanssa.

Johdatus musiikkifilosofiaan on kaiken kaikkiaan pätevä teos, ja se sopii kirjan takakanen lupaamalla tavalla oppikirjaksi eri korkeakouluihin. Paikoitellen kirjan artikkeleista kuitenkin uhkaa muodostua pitkiä erisnimilitanioita sen sijaan, että kirjoittajat jäsentäisivät materiaaliaan oman näkökantansa kautta. Tämänkaltaisen käsittelytapa tunnetaan oikeutettavan sillä, että kirjoittajan oman kannan vahva esille tuominen ei ole sopivaa johdantoppikirjaksi tarkoitettussa teoksessa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kirjoittajat eivät monessa tapauksessa tuo omaa kantaansa vahvasti esille, koska heillä ei sellaista ole.